

դրոշմելով անոր ճակտին կնիքն անմահութեան: Յաւերթութեան այդ հրեշտակը վը կոչուէր Մեսրոպ Մաշտոց:

Եւ իմաստութեան Գրքին առաջին տողերուն հետ՝ կ'արձանագրուէր առաջին էջը մեր վառագանձ պատմութեան. «Գիրք յաղթութեան որդւոց Արամայ»:

Ընդ եղեգան փող՝ լոյս ելանէր, լոյս Մեսրոպաշունչ, զոր երգելու եւ արժանապէս դրուատելու համար Միլտոնի գրելն է հարկաւոր, Սիւսանթոյի քնարն է անհրաժեշտ:

Մեսրոպ վը դառնար այնուհետեւ խորհրդանիշը հայ մշակոյթին, քրիստոնեայ վահագն, որ իր մէջ կ'ամփոփէր ու կ'ամբողջացնէր դարձելու սլացքը՝ ի տէր գրի եւ գրականութեան: Այնուհետեւ մեր լեզուն, մագաղաթի վրայ դրոշմուած, քրիստոնէական կնիքով կ'աստուածանար: Մեսրոպ վու տար անոր կեանք ու կորով, Սահակ վը շնորհէր հայրապետական վեհութիւն, Եղնիկ կ'ընծեւէր գերապետ յոստակութիւն ու պերճանք, Կորիւն կ'ընծայէր յորձանուտ խրոխտանք, Եղիշէն վը ջամբէր աւելն գիւցաղներգակ, Խորենացին վը պարգեւէր հայրենաշունչ ոգի, Դաւիթ Անյաղթ վը ձօնէր փիլիսոփայական գաղափարաբանութիւն, Երեմիայի վը մեկնաբանէր խորհուրդներ տիեզերական, Նարեկացին վը խնկաւետէր զայն աղօթքի հառաչանքներով, Ծնորհալին վը պարգէր հոգեգմայլ երկինքը բանաստեղծութեան, Լամբրոնացին կու տար թուիչք արփաթեւ, Կոստանդին եւ Թլկուրանցի կ'ընծայէին սիրաղեղ գորով ու քնքուծութիւն, Աղթամարցի ու Փրիկ կու տային երանդ ու դաշնաւորում:

Վահագնեան եղեղնիկը դարձած է այժմ ծառ հաստարմատ ու յաղթանդամ, կաղնի մը տիտանեան, որու դալար ոտերուն մէջ սարեակներ ու սոխակներ կը դալալեն դմայլանքով:

Եւ ահա ուռճացած ծառէն կ'ընծիւղի նոր ու կենսատոյգ ճիւղ մը, որ կանուխէն իսկ ծրած՝ հետզհետէ կը մեծնայ, ժողովրդականութիւն կը ստանայ, թաղա-

րական հրովարտակներով կը զգենու վաւերականութիւն. աշխարհաբարի ծնունդն է ատիկա, Լեւոն թագաւորի պաշտօնական կնիքով հաստատուած:

Այնուհետեւ մեր դասական լեզուն կը նախնար վարժէք օտար աղբեցութիւններու բռնապետութեան տակ:

Ընդ եղեգան փող՝ ողբ ելանէր...:

Բայց չուտով կ'անցնէին ստրկութեան դարերը, կու դային՝ հակառակ դայրերով՝ Վերածնունդի մեծ վարպետները, կեանքի վոչելու այդ պաշտելի լեզուն: Դարձեալ երկունք եւ ստեղծագործութիւն, պրպտում եւ քննադատութիւն բիւրեղօրէն կը լուսակերպէին մեր հաղաբամեայ լեզուն, որ այլեւս ծանօթ էր ԳՐԱՌԱՐ անունով. դրաւոր լեզու, որ հետզհետէ պիտի սահմանափակուէր կրօնական խորհրդաւորութեան մէջ, ասպարէզը յանձնելով երիտասարդ աշխարհին՝ կենսառոյգ խոստովանելով ապագայի:

Գրաբարի վերջալոյսն էր. սակայն վերջալոյս մը աստուածներու, որ կը հայեւանար հայ երկնակամարին վրայ՝ Վակներեան վեհութեամբ: Գրաբարի տիտանն էր ծնած, Բագրատունին սակաւնաթեւ, որ կու դար պճնադարեւէ հայ լեզուի տասնըմէկ հազար արմատները, եւ Բերկնաբերձ կաղնիի նման կանգնիլ կատարին՝ ընդդէմ դարերու շանթարձակ յորձանքին: Հզօր է գիւցաղին հոգեվարքը եւ քրմական վեհութեամբ տպաւորիչ: Բայց Բագրատունին, կենդանի գրաբարին գերեզմանային տաղը կամ տխրամիլի դամբանականը չէ որ կը հիւսէ, այլ կու տայ անոր հերոսական պայքարին դարաւոր գիւցաղներգութիւնը:

Գրաբարի արշալոյսին՝ Վահագնեան Բերկունքն էր բռնկած, Արտաշէսի հարսանեկան խրախճանքով. գրաբարի վերջալոյսին՝ Հայկեան բանակի յաղթական փողերու բոմբիւնն է որ կը խանդավառէ մեզ:

Մեսրոպ ու Բագրատունի, կանգնած մեր լեզուի տաճարի նուիրական Երկու դռներուն, տիտանեան դոյզ գիւցաղներու նման՝ անմահ պահպանները կը մնան վերջականութիւն հայերէնին, գրաբարին:

Այնուհետեւ գրաբարը, հակառակ իր երդուեալ պաշտպաններուն, կ'ամփոփուի իր խնկաւետ երկնքին մէջ, աղօթքի բոյրով եւ շարականի քաղցրութեամբ ակադէմիան. կը դառնայ եկեղեցւոյ լեզուն, մագաղաթներու լեզուն. մինչ միւսը, նորը, կը դառնար խօսակցութեան լեզուն, աշխարհի լեզուն, ԱՇԽԱՐՀԱՌԱՐ:

* * *

Լեզուագիտութեան բառամթերքով՝ մեռած լեզուներ կը կոչուին հին յունարէնը, լատիներէնը, մեր գրաբարը. բայց, մեռած՝ չի նշանակեր փճացած, քայքայուած, ոչնչացած, աւելի իրապաշտօրէն՝ հոտած լեզու. անյաջող է այդ բացատրութիւնը. եւ հակառակ այս յորջորջումին՝ եւրոպական միջնակարգ վարժարաններու մէջ, մանաւանդ դասական լիկէոններու մէջ՝ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի լատիներէնի եւ հին յունարէնի ուսուցումին, եւ այդ լեզուները կը կոչուին, ճիշտ այդ պատճառով, դասական լեզուներ. այն է՝ դպրոցի մէջ, դասի ժամանակ միայն անանդուած լեզուներ, որոնք խօսակցութեան մէջ չեն գործածուիր: Մասնագէտները դիտակից են թէ արդի լեզուները միշտ պէտք ունին կենսատու կաթը ծծելու իրենց մայր լեզուէն. ու որքան ալ այս նոր արդի լեզուները հասնին ինքնուրոյն կատարելութեան, քնն կրնար խղիւ այն զօրաւոր զօրը՝ որ կայ մօր և դստակին միջեւ. մանաւանդ թէ այնքան աւելի խոր ու տրամաբանաւ կը դառնայ արդի լեզուի տիրապետումը, որքան կը խորասուզուինք անոր դասական շրջանի ուսումնասիրութեան մէջ: Պարզապէս օրինակ մը թուելու համար. ո'րքան կը գիւրանայ Փրանսերէն ուղղագրութիւնը, երբ մարդ բաւականաչափ տեղեկութիւն ունի հին յունարէնի, մանաւանդ յունարէնէն՝ լատիներէնի ճամբով՝ Փրանսերէնի փոխանցումը բաղձաթիւ բառերու:

Այսպէս մեր ալ գրաբարին ուսումնասիրութիւնը կարեւոր է եւ անհրաժեշտ մեր աշխարհաբարի գարգացման համար:

1. — Գրաբարի հմտութիւնը անհրաժեշտ է, նախ, մշակութային տեսակէտով. ինչպէս պիտի ծանօթանանք մեր հին գրականութեան, առանց գրաբարի. այո՛, ճիշտ է՝ թէ վան թարգմանութիւններ եւ պէտք է որ զարկ տրուի այդ ուղղութեամբ. Եղնիկ, Կորիւն, Փաւստոս, Եղիշէ, Խորենացի, Նարեկացի, այսօր աշխարհաբարի վերածուած են. բայց այստեղ կանդ կ'անէ թարգմանական գրականութիւնը. դեռ ինչքան գանձեր կը մնան թաքուն: Առէք մեր օրերու Հ. Ալիշանը. ան ծանօթ է հայ համայնքին իր աշխարհաբար ոտանաւորներով. իսկական Հ. Ալիշանը, մեծ բանաստեղծը ծածկուած է իր բուն գրաբար քերթուածներուն մէջ, որոնք այժմ, աւա՛ղ, շատ քիչերու միայն մեթնեալի են: Միւս կողմէ, եւ հարկ չկայ այստեղ ծանրանալ, թարգմանութիւնն ալ երբեք չի կրնար իր վաւերութեան եւ հարազատ գեղեցկութեան մէջ ներկայացնել իսկական բնագիրը. ասոր համար է որ եւրոպացի շատ գրասէրներ կը նախընտրեն բնագիրն մէջ կարգալ իւրաքանչիւր հեղինակ:

Այսպէս, գրաբարի թերին՝ մեր մէջ կը ծնի երկրորդ թերութիւն մը. մեր նախնեաց հոգին, մտայնութիւնը, հոգեբանութիւնը մեզի կը մնան յաճախ անծանօթ, անհասկանալի գրքերու մէջ անթեղուած: Անկեղծօրէն կրնանք խոստովանիլ թէ ո՛ր եւ է եւրոպացի գրագէտ աւելի վը ճանշնայ իր դասական հեղինակները, քան մեր գրագէտները՝ իրենց բնիկ դասականները, յարգելով անշուշտ բացառութիւնները: Ամէն օր կը հուլիւնք Եղիշէ, Խորենացի. բայց, աւա՛ղ, անկարող կը դառնանք հետզհետէ ծծելու անոնց հաղորդած արբեցուցիչ աւիւնը:

« Գրաբարագէտների թիւը հետզհետէ պակասում է », կը գրէ Մալխասեան, իր քառահատոր բառարանին մէջ, գրաբարագէտ ճայնին տակ. եւ ասով կը նորանայ մեր մշակութային կապը՝ մեր իսկ անցեալին հետ. ու գրաբարագիտութիւնը կը

մնայ մենաշնորհը քանի մը բանասէրներու եւ ուսուցիչներու :

2. — Գրաբարի հմտութիւնը անհրաժեշտ է նաեւ մեր հայ աշակերտին քերականական մտքի կազմութեան համար : Իբրեւ ընդհանուր օրէնք, պէտք է ընդունիլ որ դասական լեզուի մը ուսուցումը, առնենք լատիներէնին, մեծապէս կը նըպաստէ աշակերտի մը քերականական արագ կազմաւորումին, եւ մտքի յստակութիւն կը բերէ :

Արդի լեզուներու մէջ, օրինակի համար, ենթակայի եւ խնդիրներու զանազանութիւնը աշակերտներու կողմէ կը բախի որոշ դժուարութիւններու : մասնաւոր, երբ նկատի առնենք, որ հայերէնի մէջ, ուղղական ու հայցական հոլովները, ինչպէս նաեւ սեռականն ու տրականը ձեւով յար եւ նման են . տղան տրամաբանական որոշ ճիշդ պիտի բանեցնէ հարցը լուծելու համար . մինչ դասական լեզուի մը տիրապետումով՝ ակնյայտի պիտի նշմարէ այդ հոլովներու զանազանութիւնն ու տարբերութիւնը, թանձրացեալ ձեւով . լատիներէնը կ'ըսէ . pater amat filium — filius amat patrem. գրաբարը՝ ճիշտ անոր համապատասխան՝ կ'ըսէ . հայր սիրէ զորդի — որդի սիրէ զհայր . pater - patrem, filius - filium, հայր - զհայր, որդի - զորդի . եւ հոլովներու այս անշարժութեան պատճառով՝ նախադասութեան բառերուն կարգն ալ աւելի ճկուն է դասական լեզուին մէջ . գրաբարը հաւասարապէս կրնայ ըսել . հայր սիրէ զորդի — զորդի սիրէ հայր . մինչ նման երեւոյթ չի կրնար գոյութիւն ունենալ արդի լեզուներուն մէջ, ուր, դասաւորումի փոփոխութիւնը առաջ կը բերէ նաեւ իմաստի տարբերութիւն :

Աշխարհաբարի մէջ կ'ըսենք անոր որդին, անոր տուի . առաջին անոր՝ը սեռական է, երկրորդը՝ տրական . գրաբարի մէջ պարզ եւ յստակ է այս զանազանութիւնը . որդի նորա, ետու նմա . նորա՝ սեռական, նմա՝ տրական : Լատիներէնի եւ յունարէնի մէջ աւելի բացայայտ է այս պարագան, քանի որ ամէն մէկ բառի սե-

ռականը տարբեր է տրականէն նաեւ ձեւով (filius - filii - filio) :

Մեր հայ տղաք, մինչեւ ուշ տարիքի չեն յաջողիր քերականական ու տրամաբանական ճշգրիտ լուծում կատարել, որովհետեւ պակասած է իրենց յստակ ըմբռնում :

Օտար արդի լեզուները, Փրանսերէն եւ իտալերէն, հարցը մասամբ լուծած են, քանի որ կորսնցուցած են բառերու հոլովականութիւնը, եւ խնդրառութիւնները կը կատարեն նախդիրներով (de, à, par, di, a, da ...) . մեր աշխարհաբարը պահած է բառերու հոլովումը . պարզած է . բայց ահա, կարգ մը հոլովներու նմանութեան պատճառով՝ հարցը բարդուած է . յաճախ ասոր վրայ կ'աւելնայ ուսուցման թերի եղանակն ալ ու խառնակութիւն մը կը ձեւանայ աշակերտին ուղեղին մէջ, որով համար յաճախ միեւնոյն բանն է ուղղականն ու հայցականը, սեռականն ու տրականը :

Այստեղ նոր հարց մը կը ծագի, դրական հարց մը, աշխարհաբարի քերականութեան ուսուցումի մեթոտի մասին, զոր արդիներէն ոմանք կը կարծեն լուծել՝ Փրանսերէնի կապկօրէն նմանելով . այդ մասին՝ ուրիշ առիթով :

3. — Գրաբարի հմտութիւնը անհրաժեշտ է նաեւ լեզուական ու բառակազմական տեսակէտով . անհրաժեշտ է կարգ մը բառերու յոգնակիներու կազմութեան համար, անհրաժեշտ է ուղիղ բարդութեան համար :

Յաճախ ուսուցիչները կը ստիպուին պատճառներ ներկայացնել կարգ մը խնդիրներու . օրինակ, թէ ինչո՞ւ եզ ու լեռ բառերը յոգնակիի մէջ ն կ'առնեն, ըլլալով եզմեր, լեռմեր . թէ ինչո՞ւ կաք եւ մաս բառերը ն կ'առնեն բարդութեան պարագային, ըլլալով կաքնավառ, մասնիկ . ինչո՞ւ փառք եւ դժոխք բառերու մէջ ք տառը կ'առնեն թանայ բարդութեան պարագային, իսկ օրեմք բառին մէջ ս-ի կը փոխուի (օրէնսդիր) . եւ տակաւին հազարումէկ ուրիշ նման պարագաներ,

ուր միայն գրաբարի ուսուցումն է որ կրնայ ճշգրիտ եւ համոզիչ պատճառները թուել, որոնք պարտադրող ոյժ ունենան միաժամանակ . ապա թէ ոչ, ինչպէս դժբախտաբար յաճախ կը նշմարենք մեր արդի լրագրութեան մէջ, մէկը կ'ելլէ կը գրէ եօթերորդ, տասներորդ, առանց ն-ի, ուրիշ մը նման սկզբունքէ շարժած՝ կը գրէ լեռաշրջայ կամ կաքավառ . կ'ելլէ երրորդ մը եւ ն-եր կը շարժ հարկ չեղած տեղեր, գրելով . ութներորդ . կան որ կը գրեն մէկգումէկու, ինգիմիգի, առանց նկատելու որ հայցականն ու տրականը իրարու չեն կրնար միանալ . դերբայներ կազմելու պարագային, չափեր չեն գիտեր թէ Ե'րբ ալի, ե'րբ ելի, կամ ե'րբ լի պիտի աւելցնեն եւ ինչպէս, ու կը գրեն անյեղի (փոխանակ անյեղի), գայքակղալի (փոխանակ գայքակղալի), ընքեռնելի (փոխանակ ընքեռնելի) . ու տակաւին վերջերս նկատեցինք որ ոմանք նշած կը պաշտպանեն յոքելեմական ձեւը, փոխանակ ուղիղ յոքելեմական ձեւին, որով մասին տարիներ առաջ գրադարան մը վէճ եղած է . սակայն ցաւալին այն է, որ կը համարձակին պաշտպանել այդ եւ ատոնց նման սխալ ձեւերը, ուղեղով լեզուական դասեր տալ նաեւ գրաբարագէտներուն :

Նկատելու է նաեւ որ աշխարհաբարի մէջ, բարդութեան պարագային, յաճախ պէտք ունինք դիմելու գրաբարին . կ'ըսենք ակոյա, գաւաք, խմել, խօսք . սակայն բարդութեան պարագային՝ գրաբարէն կ'առնենք առամն, բաժակ, արքեմալ, բան բառերը եւ կը կազմենք առամնաքոյժ, բաժակառ, արքեմաքու, բանակէն : Այս միեւնոյն երեւոյթը կայ նաեւ եւրոպական արդի լեզուներու մէջ . եւ որովհետեւ անոնք շատ աւելի հեռացած են իրենց մայր լեզուներէն, շատ աւելի տարօրինակ ու գրեթէ անհասկանալի զուգորդութիւններ տեղի կ'ունենան, եւ սակայն անոնք կը հետեւին դասական ուղղութեան : Մենք աւելի բախտաւոր ենք, որովհետեւ մեր գրաբարը շատ ու շատ մօտիկ է աշխարհաբարին, արժանիները մեծ

մասով յար եւ նման են եւ առանց փոփոխութեան անցած են աշխարհաբարին . մինչ լատիներէնը շատ փոփոխուած է մինչեւ հասած է իտալերէնին կամ Փրանսերէնին :

Միւս կողմէ, գրաբարն է որ մեզի կը հայթայթէ առատ բառապաշար, նորանոր բարդութիւններով արդիականութիւն տալու մեր աշխարհաբարին, որ գիտական մարդին մէջ իսկական սովի բռնուած է . մեծապէս գովելի է, այս տեսակէտով, այն ճիշդ, զոր կարգ մը լրջամիտ լրագրողներ կը թափեն, ամէն օր նոր ու արդիական բառերով ներկայացնելու օրուան նորանոր գիտերն ու նոյնիսկ քաղաքական թղթակցութիւնները . կը համարինք թէ որքան լաւ գրաբար գիտնան անոնք, այնքան կը մօտենան այն հսկայ բովին, որ դարերով սնուցեր է մեր ազգը եւ պիտի շարունակէ ջամբել բառ ու գաղափար իր լուսանիւթ անսպառ հանքերէն :

* * *

Այս սակաւութիւն օրինակները, զոր թուեցինք համառօտակի, կը համարինք թէ բաւականաչափ կը պարզեն ու կը փաստեն գրաբարի անհրաժեշտութիւնը մեր հայերէնագիտութեան ասպարէզին մէջ, դըպրոցը, ինչպէս նաեւ գրագէտի կամ լրագրողի սեղանին վրայ, կամ ուսուցչական ամպիոնին առջեւ :

Գրաբարի եւ աշխարհաբարի մերձաւորութիւնն ինքնին մղիչ ազդակ մըն է՝ որ յատուկ ուշադրութիւն դարձնենք գրաբարի հմտութեան . անո՞վ միայն կրնանք իսկապէս զարգացնել, ձկել ու նրբացնել աշխարհաբարը, առանց այն բռնազրօսիկ ճիշդ՝ որ կը ձգտի անդնդային անջրպետով մը բաժնել այդ երկուքը :

Հայաստանի մէջ, ուղղագրական արդի կարգադրութեամբ, գրաբարի ուսուցումը աւելի եւս դժուարացած է . Մալխասեան իրաւունք ունի ըսելու՝ թէ գրաբարագէտներու թիւը հետզհետէ կը նուազի . հոն խրամատը դօրացած է, քանի որ գրաբարը կը պահէ իր առանձին ուղղագրութիւնը,

զոր իրենք հին ուղղադրութիւն կը կոչեն։ Մեր մօտ այդպիսի խրամատ է բացուած ու չի կրնար բացուիլ. ուստի, նորանոր յերկրածոյ օրէնքներով, աշխարհաբարը զրաբարէն ամէն բանի մէջ ձեռքադառնելու հիւանդութենէն վարակուած՝ չեղելիզ-կենք մեր լեզուն. մանաւանդ թէ, հայե-րէնի հոգիին անհարադատ ու խորթ տար-րերով չբեռնաւորենք աշխարհաբարը՝ դը-րաբարէն հեռացնելու անտրամաբան ճիւղ-տումով, որ յաճախ կ'անտեսէ լեզուի ար-մատական օրէնքները՝ հնչականութեան, ներդաշնակութեան, մինչեւ անգամ ծաղ-րանքի առարկայ դառնալով Եւրոպացի գիտնականներու կողմէ։

Այստեղ ահա կը ծագի հարցը, հրատապ հարցը, զոր այս օրերուն՝ կարգ մը լրա-զրոյներ կը քրքրեն արդար խտտապահան-ջութեամբ, եւ զոր կարելի է սղուծի հարց անուանակոչել։ Ինչպէս ծանօթ է, խնդիրը բառավերջի փակ վանկերու քանի մը ձա-նաւոր դրերու մասին է. եւ հարցն այս է. թէ արդեօք պէ՞տք ենք զրաբարի օրէնքը ընդհանրացնել աշխարհաբարի մէջ ալ, թէ՛ բարդութեան եւ թէ՛ հոլովումի ըն-թացքին անխտիր, միօրինակ երկաթեայ օրէնքի ենթարկելով ամէն ինչ, թէ աշ-խարհաբարի մէջ զանազանելու ենք բար-դութեան պարագան (սղումով) հոլովումի պարագայէն, այս երկրորդին մէջ ընդու-նելով որոշ ազատութիւն՝ հակառակ դա-սական օրէնքին. եւ շատեր ո'չ միայն որոշ ազատութիւն՝ այլ բոլորովին ձեռքադա-տում կը պահանջեն դասական օրէնքէն, եւ հոլովումի պարագային չեն ուզեր սը-ղումի հարց նկատել արդէ աշխարհաբա-րին մէջ։

Հարցը այսպէս ներկայացուած, իր բո-լոր կենսական այժմէութեամբ, ժամանա-

կին արդէն իսկ վիճուած, հիմա կարօտ է լուրջ եւ ամբողջական ուսումնասիրու-թեան մը, որ մանրամասնութիւններու իջնէ եւ ողջամիտ եզրակացութիւններու յանդի, զերծ՝ հակաճառական եւ վիճա-բանական երեւոյթներէ, բոլորովին ան-կողմնակալ գետնի վրայ. ինչ որ վը յու-սանք յաջորդաբար այս էջերուն վրայ ներկայացնել մեր ընթերցողներուն։

Մեր գաղափարականն եւ ուղեգիծը պիտի ըլլայ վերականգնանել այն փրկա-րար կամուրջը՝ որ զրաբարէն դէպի աշ-խարհաբար կ'անցնի. առանց այդ կա-մուրջին՝ հինէն ոչինչ չի հասնիր մեզի. ու կործանելով այդ կամուրջը՝ կը սնուն-դազրկենք մեր նոր քաղաքը, աշխարհա-բարի բերդաքաղաքը, որ կը դառնայ իս-կական Արշակաւան։

Գրիգոր Զօհրապ ժամանակին կը պար-ծենար զրաբար սորված չըլլալուն վրայ, եւ ատոր արդիւնք կը համարէր իր զրա-կան յաջողութիւնը։

Կը ցաւինք ըսելու՝ որ մեծ փաստաբանը այս անգամ չի կրնար շահիլ իր դատը. կը սիրենք Զօհրապը, բայց ճշմարտու-թիւնը կը նախընտրենք. հաւանաբար եթէ զրաբարի հմուտ ըլլար, աւելի եւս բիւրե-ղանար իր լեզուն, զոր անշուշտ լաւ դա-նադանելու ենք իր զրական ոճէն։ Հ. Ար-սէն Այոթնեան, Հ. Արսէն Ղազրիկեան, աշխարհաբարի մեծ վարպետներ եղան, որովհետեւ նախ զրաբարի վարպետներ էին։

Պաշտելի զրաբարը սնունդն է աշխար-հաբարին. առանց զրաբարի՝ աշխարհա-բարը պահելով հանդերձ իր ինքնուրոյն դոյնը՝ կը մնայ ամուլ եւ անարիւն։ Սի-րենք զաւակը, բայց միաժամանակ պաշ-տենք անոր մայրը։

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ

ԼԵԶՈՒՆԵՐՈՒ ԳԻՅԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱՊԱՇՏԱԿԱՆ ԱՐՄԱՏՆԵՐԸ^(*)

Երկայն եւ մեր նպատակէն դուրս պիտի ըլլար ներկայացնել դիցաբանութեան եւ լեզուաբանութեան պատմութիւնը դարե-րու ընթացքին։ Այս յօդուածաշարքին մէջ կը բաւականանանք համառօտ դժերով ներկայացնել թէ արդի դիցաբանական ուսումը ինչ ազդակներու կը վերադրէ բնապաշտական զրոյցներն ու առասպել-ները, թէ ինչ յառաջացում ունեցած է արդի լեզուաբանութիւնը ԺԹ. եւ Ի. դա-րերուն, եւ հուսկ եզրակացնել թէ նախա-պատմական հնազոյն դարաշրջաններուն՝ հնդեւրոպական, Սեմական եւ Թուրանա-կան լեզուները իրարմէ բաժնուելէ, ճիւ-ղաւորուելէ ու տարբերելէ առաջ՝ կախում ունեցած են հասարակաց դիցաբանական արմատներէ՝ որոնք ծագած են, հաւանօ-րէն, բնութեան տարրերու պաշտամուն-քէն։

1. — Արդի դիցաբանութեան մեկնու-թիւնը բնապաշտական առասպելներու.

Graebner եւ Schmidt, Պերլինի Գեր-ման դիցաբանական դպրոցէն, 1906ին ու-ղեցին փաստել թէ բնապաշտական զրոյց-ներն ու առասպելները առաջ եկած են ա-րեւու եւ լուսնի հայեցողութենէն, որսորդ ժողովուրդները արեւապաշտ դառնալով, իսկ երկրագործները՝ լուսնապաշտ։

Max Müller գերմանացին իր «Selected Essays and Lectures on Languages» բա-նախօսութեանց գրքին մէջ (էջ 1406), կ'ըսէ թէ դիցաբանութեան բնապաշտա-կան առասպելներն ու զրոյցները առաջ եկած են լեզուի աղաւաղումէն, սխալ դո-ծածութենէն ու սխալ հասկացողութենէն։ Այսպէս, օրինակի համար, թէ հիները աղաւաղելով Ignis (կրակ) բառին նախ-նական իմաստը՝ յերկրեցին ու ստեղծե-ցին Agni չառուած ին մասին առասպելներ ու զրոյցներ։

2. — Արդի լեզուաբանութիւնը.

Լեզուաբանութիւնը ԺԹ. եւ Ի. դարե-րուն հակայաքայլ յառաջադիմեց։ Սան-սկրիտ լեզուի ծանօթութիւնը ու Գերման վիպապաշտ (romantic) դպրոցին շար-ժումները մեծապէս օգտակար եղան լեզ-ուաբանութեան յառաջացման։ Մինչեւ ԺԷ. դար շատ քիչ Եւրոպացիներ ծանօ-թութիւն ունէին Սանսկրիտ լեզուին։ 1746ին W. Jones Անգլիացին առաջին ան-գամ ըլլալով ցոյց տուաւ Լատիներէնի եւ Յունարէնի կապակցութիւնը Սանսկրիտ լեզուին։ Սանսկրիտի կապակցութիւնը Եւրոպական միւս լեզուներուն հետ փաս-տեցին Colebrooke, F. Schlegel, Franz

(*) ԾԱՆՕԹ. ԽՄԲ. — Յարգելով մեր աշխատա-կից վարդապետին լեզուաբանական եզրակացու-թիւնները, որոնք յաճախ կը հակառակին Հիւպը-մանի եւ Անառեանի սկզբունքներուն եւ ուղղու-թեան, ամբողջութեամբ կը ներկայացնեմք այս

յօդուածաշարքը, որ նոր տեսանկիւնէ կը նկատէ հարցը, եւ յաճախ կու տայ անհնական եւ ինքնա-տիպ լուծումներ, որոնք մեր կը մնան վիճելի ու կրնան գրաւել մեր բանասէր լեզուաբաններու ուշադրութիւնը։